

FOLKLORCUNUN KÜTÜPHANESİNDEN

Books from a Folklorist's Library

De la bibliothèque du folkloriste

Ruhi ERSOY*

Folklor çalışmaları akademik bir disiplin olarak 19. yüzyılda tarih sahnesine çıkmış, Almanya'da Grimm kardeşlerin 1812 Yılında "Ev ve Çocuk Masalları" adlı sözlü gelenekten derleyerek oluşturdukları masal kitaplarını yayınlamaları ile ilk ürününü vermiştir. İkincisi ise bilim dalının adı olarak uluslararası bir kullanıma erişmiş olan folklor "Folk-Lore" teriminin 1846 Yılında İngiliz William John Thoms tarafından ortaya konulan ve "Athneum" adlı dergide yine bu isimle yayınlanan makale ile bilim dünyasındaki yerini bu adla almıştır. Başlangıcından bu güne Zamanın değişimi, dönüşümü ile halk bilimi kavramı da tanımını değiştirip dönüştürmektedir. 19. Yüzyıldaki halka bakışla 20. yüzyıldaki halka bakış çok farklıdır. Tekamüle uğrayan hem halktır hem de bakış açısidir. İşte bu bağlamda her dönemde yeni bir terkibe uğrayan halk, bu terkip doğrultusunda yeni yeni folklor mahsulü üretmektedir.

Burada folklor disiplininin dünya ve Türkiye ölçeğindeki tarihi gelişiminden bahsetmek istemiyorum. Asıl vurgulamak istediğim husus, folklor kavramının açılımını yapan ve bu kavramı kül-

tür bilimine dönüştüren çalışmaları, yerli ve yabancı ölçekte takip etmenin ve disiplinin geldiği son durumun gerçeklerine uygun yaklaşımlar getirmenin yeni kuşak folklorcuların vazifesi olduğudur. Bu gerçekten yola çıkarak, folklorcunun sahasının genişliğinin bir noktada göstergesi olan aşağıda kısa tanıtımlarını yapmış olduğumuz kitapların sözlü kültür mahsullerinin anlamlandırılmasında ciddi katkılar sağlayacağını düşünüyorum.

1-Richard SENNET (2001), **Gözün Vıcdanı**, Çev:Süha SERTABİBOĞLU – Can KURULTAY/ 295 sayfa, Ayrıntı Yay.-İstanbul

Çağımızda modern Batı kentinin insanlarla dolu mekanları, ya tüketimi ya da turizmi sahneye koyan yerlerden ibaret olduğu ve kentin böyle bir sahneye indirgenerek anlamsızlaştırılmasının raslantı sonucu olmadığı tezi ile başlayan çalışma. Hıristiyanlığın, Batı uygarlığında, öznel "iç" yaşamla; fiziksel "dış" yaşam arasındaki ayrımla başlayan serüveninin insanı içselleştirip kendisini en rahat ifade edebildiği evindeki ortamın gerçek hayatta evle sınırlı kalması sonucu şehirleşme serüveninde

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi

çarpıklıklarla karşılaşmasıyla yaşadığı şehiri benimseme noktasında yeni arayışlara girişmesi sonucu kent tasarımcılarından < Demokrasinin teşvik edilebileceği, cinsel istegın ahlaki boyutları'nın öğretilebileceği > gibi insanın doğasının gereği olan çağdaş mekanların oluşturulmasının yanı sıra geleneksel kültürün dokusuna uygun, evindeki bulduğu anlamı yaşadığı kentte de bulma, isteklerinin gerçekleşmesi düşüncelerinin tartışıldığı batı kentleri örneklemesi ile ele alınmış bir çalışmadır.

2- Florence DUPONT (2001), **Edebiyatın Yaratılışı**, Çev: Necmettin SEVİL/330 Sayfa, Ayrıntı Yay.-İstanbul

Kitap, Antik dönemde Yunan ve Romalılar edebiyatı günümüz gibi mi algıliyordu? İliada ve odyssea'yı ezberden okurken eski yunanlılar ile yazıdan okuyan çağdaş insan aynı edebi hazzı mı alıyor? Mağaralarda veya büyük kayalar üzerine kazınmış olan ve çağdaş insanın büyük bir hayranlıkla seyrettiği şekil ve metinler 2500 yıl önce

Nasıl bir coşkunun ifadesi idi? Bildiğimiz anlamda edebiyat nasıl oluştu? Bu çalışma bu ve benzeri sorulara cevap ararken eski Yunan ve Roma'da gündelik hayata, kurumlara, ve toplumsal yapıya yönelik birçok pencere açıyor. Bu zevkli yolculuk esnasında şölenlerin, törenlerin, kişi, aile ve toplumsal ilişkilerin pek çok ayrıntıları üzerinde durup bunların edebiyatın oluşumu ile ilişkileri üzerine tespitlerde bulunuyor.

3- Barry SANDERS (1997), **Öküzün A'sı**, çev: Şehnaz TAHİR/236 Sayfa, Ayrıntı Yay.-İstanbul

Bu çalışma okur yazarlığın tarihinin başlangıcını tartışıyor ve sözlü

kültürün ilk şekillendiği yerin bebek ve anne arasında anne karnında başlayıp süt verme esnasındaki kalp atışı ile şekillendiğini ilk ritim duygusunun burada başladığı fikrinden yola çıkarak sözel ortamın oyun ve eğlencenin öğrenmedeki işlevleri üzerinde durduktan sonra gençlik psikolojisinde otoritenin karşısındaki sokak kültürünün bir ihtiyaçtan doğduğunu sağlıklı bir sözel ortam uygulaması ile bebeklikten başlayacak iletişimsel ilişkilerin bazı problemleri çözeceğini tespit ve iddia eden bir çalışmadır

4- Ruth BENEDICT (1994), **Krizantem ve Kılıç**, Çev: Türkân Turgut/366 Sayfa, İş Bankası Yay.

Krizantem ve Kılıç, Japon kültürünü ve Japon millet karakterini tanıtmak üzere yazılmış olan bir kitaptır. Bu kitapta yazar, klasik antropolojik teamüle aykırı olarak karmaşık yapıli bir toplumun davranış kalıplarını anlamlandırmaya çalışmıştır. Genel olarak kültürel antropoloji, basit veya iptidai toplumlarla ilgilenir; modern ve karmaşık yapıli toplumlar ise sosyolojik araştırmalara konu olarak bırakılmıştır. Sosyologlar, bu gibi toplumları incelerken de, metod olarak, daha çok istatistiki metodlara bağlı kalırlar ve toplumun bütününden ziyade, muayyen problemler üzerine eğilirler ve problemlerarası münasebetleri keşfe çalışırlar. İşte Benedict, bu eserin de, antropolojiye psikolojik izah mekanizmaları sokmakla, kültürel antropolojinin ufuklarını genişletmek isteyenlerin safında önemli bir yer elde etmiştir.

5- Wolter J. ONG (1999), **Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözü'nün Teknolojileşmesi**, Çev: Sema Postacıoğlu Banon, /223 Sayfa, Metis Yay.-İstanbul

Bu çalışmayı yazarının ifadesi ile tanıtmak istiyorum “Kitabımın konusu, sözlü ve yazılı kültür arasındaki farklardır. Daha doğrusu, bu veya herhangi bir kitabın okuru, yazılı kültürün içeriğini zaten yeterince bildiğine göre, konumuz, önce sözlü kültürün düşünme ve düşünceyi anlatım biçimi (ki bu biz okuryazarlara ilkin tuhaf gelebilir), sonra da sözlü kültürden kaynaklandığı için hep sözlü kültürü alıntılı olarak irdeleyeceğimiz okuryazar düşünme ve anlatım biçimidir.

6-Antony P. COHEN (1999), **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev: Mehmet Küçük/141 Sayfa, Dost Yay.-Ankara

Antony Cohen, topluluğun ne olduğu sorusunu büyük ölçüde yapısalcı terminolojiyle ele alan daha önceki yaklaşımlardan belirgin bir kopuşu temsil etmektedir. Anlamları üyeleri arasında değişiklikler gösteren bir semboller bütününe şekillendirdiği kültürel bir alan olarak adlandırdığı topluluğu, yorumlayıcı ve örneklerle zenginleştiren bir bakış açısıyla ele alıyor. İnsanların kendilerini bir cemaate dahil olarak kabul ettikleri yerel ve etnik topluluklara uygulanabilen yeni bir kavramlaştırmanın temellerini kuruyor. Sınır üzerine yaptığı vurguyla, bir yandan insanların bir topluluğa ait olmanın ip uçlarının farkına vardıkları genel çevresel şartlarda hassas bir bağlantı kurarken diğer yandan da kendi değer ve kimliklerine anlam yüklemek için bu sınırları simgeselleştirip onlardan nasıl yararlandıklarını tarif ediyor.

7-Paul CONNERTON (1999), **Toplumlar Nasıl Anımsar**, Çev: Alaeddin Senel/162 Sayfa, Ayrıntı Yay.-İstanbul

Bu çalışma belleği bireysel olmaktan çok kültürel bir yetenek olarak ele alan ve yazıya, kaydetmeye dayalı olmayan pratiklerin, gelenekler içinde nasıl kuşaktan kuşağa aktarıldığını açıklamaktadır. Yazar, geçmişin imgelerinin ve anımsanan bilgisinin, törensel uygulamalar kanalıyla aktarılıp sürdürüldüğünü, dolayısıyla bu uygulamalarla belleğin bedenle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, bu çalışmada yahudi yortuları, hristiyan törenleri, şiilerin muharrem yas törenlerini örnek gösterdiği “Anma törenleri” olgusuna da değinmekte. Ayrıca törenlerin geleneksel toplumların tekelinde olmadığını göstermektedir. Bu yolda, yoğun bir Nazi tören takvimi etkinliklerinin listesini verip kapitalist burjuva toplumlarında icat edilen çağdaş törenlere geçmektedir. Yazar, her türlü geleneği silindir gibi ezip geçen modernite koşulları ile yerden mantar gibi biten çağdaş anma törenleri arasındaki paradoksa dikkat çektikten sonra, bu törenlerin işlevlerini ortaya çıkarmaktadır.

8-Jan ASMANN (2001), **Kültürel Bellek**, Çev: Ayşe Tekin/314 Sayfa, Ayrıntı Yay.-İstanbul

Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik kavramlarını örneklerle çözümleyen bu çalışma toplumsal belleğin temel karakterine, farklı biçimlerine ve araçlarına yönelik ayrıntılı çözümler getiriyor. Bir hatırlama ve geçmişle iletişim aracı olarak tanımlanan yazı, yazara göre toplumun belleğine de yeni imkanlar sunarak toplumsal dönüşümlerde merkezi rol oynuyor. Asmann, yazının bu rolünü açıklarken “Kanon” ve “Klasik” kavramlarıyla bir-

likte yazı sistemlerini de ayrıntılarıyla ele alıyor. Kitapta bu kavramlar incelenirken, yazıya dayalı hatırlama biçimleri sergilenmekle kalmıyor, bu sorunu beş- altı bin yıl gerilere giderek yazılı kültürlerin başlarındaki temel formasyonların ortaya çıkışına yönelik tezler geliştiriyor.

9-Wolter BENJAMIN (2001), **Son Bakışta Aşk**, Haz: Nurdan Gürbülak/169 Sayfa, Metis Yay.-İstanbul

Kitapta hikaye anlatımı ve anlatıcısıyla ilgili “Nikolay Leskov’un eserleri üzerine düşünceler” (S. 77-100) kısmı halk hikayesi ve halk hikayeciliğinin anlatım ortamı ve benzetmeler noktasında felsefi derinliği olan yaklaşımlar getirmektedir. Diğer bölümlerindeki ele alınan konular hakkında Nurdan Gürbülak’ın ifadesiyle “Walter Benjamin geçmişteki kuşaklara aktarılacak bir hazine olarak değil, bir enkaz olarak görüyordu. Kültürün sürekliliğini oluşturan değerleri değil; tüketilmiş, bir kenara atılmış nesnelere, kültürel artıkları toplamayı, ‘tarihin imgesini, tarihin en silik nesnelere bulmayı’ amaçlıyordu. Maddi temelini yitirmelerine rağmen son kez ışık saçan, bu ışığın aydınlığında bütün imkanlarıyla son bir kez beliriveren şeyler... Onu cezbeden bunlardı. Kötümser, çileci bir bakış. Aynı zamanda bir inanç; olağanüstü bir aydınlanma beklentisi, düşüncenin ufkunda birden belirecek bir mutluluk vaadi. ‘Büyük şehir insanını büyüleyen aşktır,’ diyecektir

Benjamin, ‘ama ilk bakışta değil, son bakışta aşk.’”

10-M. Bilgin SAYDAM (1997), **Deli Dumrul’un Bilinci**, 260 Sayfa, Metis Yay.-İstanbul

Türklerin tarihindeki en önemli dönüm noktasının İslamiyet’in kabulü olduğu konusunda hemen tüm tarihçiler birleşir. Ancak animist-şamanist eski Türk topluluklarının İslamiyet’in zorlayıcı gücüyle karşılaştıklarında yaşadıkları ve hiç kuşkusuz ülkemizin bugününde de etkisini sürdüren sancılı/coşkulu geçiş sürecinin yeterince irdelendiği söylenemez. Psikiyatir Bilgin saydam, bir psikomitoloji denemesi olarak tanımladığı bu yapıtında, yöreselde evrenseli, tekilde tümeli yakalama kaygısı ile eski Türk halk edebiyatının ustalık ürünü eserlerinde *Dede Korkut Kitabı*’nda yer alan “Deli Dumrul Boyu” nu Türklerin İslamiyete geçiş sürecinde yaşananların yansıması olarak ele alıp yorumluyor. Bireysel boyutta her ölümünün yaşaması mümkün ve “gerekli” bir sarsıntının, bireyin dünyaya, öznel gerçekliğin dış gerçekliğe, bireysel erkin evrensel düzene çarpışının öyküsü olan “Deli Dumrul Boyu”, aynı zamanda bu geçiş sürecinin kahramanları olan atalarımızın ve bizlerin de öyküsünü anlatıyor. Bilgin Saydam’ın deyişiyle “Anacıl eylemlilik ile Ata Erki Arasında Sıkışmışlığın Kahramanı” Deli Dumrul’un serüveni günümüz Türk-İslam ruhuna dek uzanan sürecin ipuçlarını veriyor.